

УДК 342.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.21>

ВИДОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ВИБОРЧИХ СТАНДАРТІВ

Чижмарь В.Ю.,*аспірант кафедри конституційного права
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Чижмарь В.Ю. Видова характеристика міжнародних виборчих стандартів.

Стаття присвячена дослідженню правової природи міжнародних виборчих стандартів, їх різновидам. В роботі зазначається, що міжнародні виборчі стандарти витікають із міжнародних правових стандартів і вони характеризуються значною різноманітністю, що пов'язано з багатоплановістю, багаторівневим, поліпредметним, полісуб'єктним співробітництвом членів міжнародної спільноти в різноманітних сферах буття. Акцентується увага на тому, що в науці конституційного права немає єдиного підходу до видової характеристики міжнародних виборчих стандартів, тому вироблено авторський підхід до виділення підстав для їх класифікації. Обґрунтовано, що міжнародні виборчі стандарти можна класифікувати за критерієм характеристики міжнародних актів, в яких вони закріплені, зокрема: в залежності від правової природи та спеціалізації міжнародних актів, в яких містяться міжнародні виборчі стандарти, вони поділяються на стандарти загального та спеціалізованого характеру; по дії в просторі на універсальні та регіональні міжнародні виборчі стандарти; за номенологічно-об'єктною ознакою класифікуються на міжнародні виборчі стандарти принципів виборів, міжнародні виборчі стандарти фінансування виборів, міжнародні виборчі стандарти передвиборної агітації (висвітлення засобами масової інформації виборчих кампаній) тощо; залежно від дії щодо певного кола осіб розрізняються міжнародні виборчі стандарти, що стосуються невизначеного кола суб'єктів та міжнародні виборчі стандарти, які стосуються тільки окремих суб'єктів виборчого процесу; за юридичною значимістю міжнародні виборчі стандарти бувають формально обов'язкові та рекомендаційні (так зване «м'яке» право); за галузевою приналежністю вони класифікуються на конституційно-правові, фінансово-правові, кримінально-правові та ін.; за зовнішньою формою закріплення на ті міжнародні виборчі стандарти, що фіксуються у деклараціях, міжнародних пактах, конвенціях, рекомендаціях, висновках, кодексах тощо; за ступенем визначеності змісту міжнародні виборчі стандарти бувають основні та додаткові, уточнюючого характеру;

за структурою – прості і складні. Зазначено, що охарактеризована видова характеристика міжнародних виборчих стандартів є загальною, вона не виключає інших їх різновидів, що пов'язано з різноплановою правовою природою зазначених стандартів.

Ключові слова: вибори, стандарти, правові стандарти, виборчі стандарти, класифікація міжнародних виборчих стандартів.

Chyzhmar V.Y. Specific characteristics of international election standards.

The article is devoted to study the legal nature of international election standards and their varieties. The work notes that international election standards stem from international legal standards and are characterized by significant diversity, which is associated with multi-faceted, multi-level, multi-subject, multi-subject cooperation of members of the international community in various spheres of life. Attention is focused on the fact that in the science of constitutional law there is no single approach to the specific characteristics of international election standards, therefore, an author's approach to identifying the grounds for their classification has been developed. It is justified that international election standards can be classified according to the criteria of the characteristics of the international acts in which they are enshrined, in particular: depending on the legal nature and specialization of the international acts, which contain international election standards, they are divided into general and specialized standards; on action in space on universal and regional international election standards; according to the nomenclological-object feature, they are classified into international election standards of election principles, international election standards of election financing, international election standards of pre-election campaigning (mass media coverage of election campaigns), etc.; depending on the action against a certain circle of persons, international election standards relating to an undefined circle of subjects and international election standards relating only to certain subjects of the election process are distinguished; in terms of legal significance, international election standards are formally binding and recommendatory (the

so-called «soft» law); according to their branch, they are classified into constitutional-legal, financial-legal, criminal-legal, etc.; by the external form of fixation – to those international election standards fixed in declarations, international pacts, conventions, recommendations, conclusions, codes, etc.; according to the degree of recognition of the content, international election standards are basic and additional, clarifying in nature; by structure – simple and complex. It is noted that the characterized type characteristic of international election standards is general, it does not exclude other types of them, which is related to the diverse legal nature of the specified standards.

Key words: elections, standards, legal standards, election standards, classification of international election standards.

Постановка проблеми. Формування України як демократичної, правової держави неможливе без чіткого конституційно-правового врегулювання засад формування представницьких органів публічної влади, які, у свою чергу витікають із міжнародних виборчих стандартів. Вони являють собою стандарти реалізації громадянами своїх політичних прав обирати та бути обраними, права приймати участь в управлінні державою, параметри поведінки суб'єктів виборчих правовідносин з питань призначення, підготовки, проведення й визначення результатів виборів, питань фінансування виборів, визначення кола учасників виборчого процесу та їхнього доступу до ЗМІ, участі представників іноземних держав, міжнародних міжурядових і неурядових організацій як спостерігачів за проведенням виборів тощо. В цілому можна сказати, що міжнародні виборчі стандарти спрямовані на забезпечення легітимних, вільних, справедливих національних, регіональних та місцевих виборів, а, відповідно, це стандарти демократичного формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це актуалізує дослідження правової природи міжнародних виборчих стандартів та їх різновидів.

Стан дослідження. Хоча феноменологія міжнародних виборчих стандартів перебувала в полі зору вітчизняних науковців (М.О. Баймуратова, Ю.Б. Ключковського, В.О. Корнієнка, Б.Я. Кофмана, Д.П. Мартиновського, О.В. Марцеляка, С.Г. Серьогіної, М.І. Смоковича, М.І. Ставнічук та ін.) в науці конституційного права немає єдиного підходу до характеристики їх видів, тому існує потреба в аналізі видової природи міжнародних виборчих стандартів.

Метою статті є виокремлення підстав для класифікації міжнародних виборчих стандартів та характеристика на цій основі різновидів міжнародних виборчих стандартів.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні виборчі стандарти, які витікають з міжнародних правових стандартів, характеризуються значною різноманітністю, що пов'язано з багатоплановістю, багаторівневим, поліпредметним, полісуб'єктним співробітництвом членів міжнародної спільноти в різноманітних сферах буття. В той же час в науці конституційного права немає єдиного підходу до видової характеристики міжнародних виборчих стандартів.

На наш погляд підстави для їх класифікації можуть бути доволі різноманітні. Зокрема, ми можемо говорити про класифікацію міжнародних виборчих стандартів, по-перше, **в залежності від правової природи та спеціалізації міжнародних актів** і виділяти при цьому стандарти загального і спеціального характеру. Перші відображені, передусім, у міжнародних актах, що охоплюють собою стандарти прав людини – це у Загальній декларації прав людини, Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права тощо.

Як ми уже зазначали вище, існує певний генетико-еволюційний зв'язок між міжнародними стандартами прав людини і міжнародними виборчими стандартами і перші такі виборчі стандарти як: 1) періодичність виборів; 2) чесність, нефальсифікованість виборів; 3) загальне виборче право; 4) рівне виборче право; 5) рекомендація таємного голосування як найоптимальнішої форми реалізації виборчого права, сформульовані у ст. 21 Загальної декларації прав людини [1, с. 22].

Також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Перший протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р., майже дублюють положення ст. 21 Загальної декларації прав людини і проголошують, що високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю таємним голосуванням за умов, які забезпечують народові вільне виявлення своєї думки при виборі законодавчої влади [2, с. 222].

Це ж саме стосується Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року [3, с. 38].

Варто віднести до числа міжнародних виборчих стандартів загального характеру і Конвенцію про політичні права жінок від 20 грудня 1952 р., Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р., Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Кодекс належної практики щодо політичних партій, ухвалений Венеціанською Комісією на 77 пленарній сесії (Венеція, 12-13 грудня 2008 року) [4, с. 12–15],

Документ Копенгагенської наради конференції з людського виміру НБСЕ від 29 червня 1990 року [5] та багато інших міжнародних актів загально-го характеру, які в той же час регулюють і окремі аспекти виборів чи участі у виборах окремих соціальних груп.

Що ж стосується міжнародних актів, які визначають тільки міжнародні виборчі стандарти (міжнародні акти спеціалізованого характеру), то до їх числа слід віднести такі акти як Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1996 р. Цей акт являє собою коментар статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і він більш широко трактує право кожного громадянина брати участь у веденні державних справ, голосувати і бути обраним і зобов'язує держави незалежно від форми державного правління гарантувати громадянам забезпечення цих прав [6, с. 25–26] чи Кодекс належної практики у виборчих справах, який охоплює Керівні принципи щодо виборів, схвалені Радою з демократичних виборів – спільною робочою групою, створеною відповідно до резолюції Парламентської Асамблеї, – на її другому засіданні (3 липня 2002 року), а відтак затверджені Венеціанською Комісією на її 51-й сесії (5-6 липня 2002 року) та Пояснювальну доповідь, прийняту Венеціанською Комісією на її 52-й сесії (18-19 жовтня 2002 року). Цими актами кодифіковано основні європейські принципи організації вільних та демократичних виборів, розкрито такі засади виборчого права, як загальне та рівне виборче право, вільні та прямі вибори, таємне голосування і регулярне проведення виборів [6, с. 21–23].

По-друге, міжнародні виборчі стандарти можна класифікувати **по дії в просторі**. При цьому слід виділити універсальні міжнародні виборчі стандарти, які діють у всьому світі, та регіональні міжнародні виборчі стандарти, сфера дії яких обмежується певними регіонами або як зазначається в деяких джерелах, які спрямовані до держав певного географічного регіону – європейські, латиноамериканські, арабські, африканські [7, с. 406]. Хоча це не єдина відмінність між універсальними та регіональними міжнародними виборчими стандартами. Вони різняться також своїм змістом. «Справедливим є спостереження, – пише Ю. Ключковський, – що перші виступають як більш загальні, абстрактніше сформульовані положення, оскільки повинні бути адресовані усім державам — членам міжнародної спільноти, які належать до різних правових сімей та характеризуються різними правовими системами. У цьому сенсі універсальні міжнародні стандарти можуть розглядатися як відображення загальносвітових суспільних цінностей, спільних для більшості (якщо не усіх)

держав світу, а тому вони, як правило, за своєю суттю відіграють роль універсальних (як загальних, так і галузевих) принципів права. Регіональні стандарти адресовані вузькому колу держав, здебільшого споріднених цивілізаційно або сім'ями систем права; тому вони, відображаючи цивілізаційні чи правосімейні цінності, як правило, ширші за змістом і включають не лише принципи права, але й більш конкретні положення» [8, с. 31].

Також слід відзначити ще таку відмінну особливість між універсальними та регіональними виборчими стандартами, що у витоків формування перших стоять всесвітні міжнародні організації, сфера впливу яких розповсюджується на всі чи майже всі країни світу – це, наприклад, ООН. Натомість регіональні міжнародні виборчі стандарти формуються відповідними регіональними міжнародними організаціями, сфера впливу яких розповсюджується на певні регіони – Європу, Америку, Азію, Африку (Рада Європи та її органи, Європейський Союз тощо). Звідси міжнародні виборчі стандарти універсального характеру діють у всьому світі і це, наприклад, Загальна Декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) та ін., а міжнародні виборчі стандарти регіонального характеру розповсюджують свою дію тільки у певному регіоні.

До числа регіональних міжнародних актів, які визначають виборчі стандарти на рівні Європи слід віднести Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Декларацію про участь жінок у виборах (прийнята Венеціанською Комісією на її 67 Пленарній сесії (Венеція, 9-10 червня 2006 р.), Доповідь про скасування результатів виборів (прийнята Радою з демократичних виборів на її 31 засіданні (Венеція, 10 грудня 2009 р.) та Венеціанською Комісією на її 81 Пленарній сесії (Венеція, 11-12 грудня 2009 р.), Доповідь про виборчі бар'єри та інші характеристики виборчих систем, які перешкоджають доступу партій до парламенту (прийнята Радою з демократичних виборів на її 32 засіданні (Венеція, 11 березня 2010 р.) та Венеціанською Комісією на її 82 Пленарній сесії (Венеція, 12-13 березня 2010 р.) тощо. Що ж стосується інших регіональних актів, які визначають міжнародні виборчі стандарти, то такими виступають Американська конвенція прав людини (1969 р.), Африканська хартія прав людини і народів (1981 р.) та ін.

По-третє, міжнародні виборчі стандарти можна класифікувати **за номенологічно-об'єктною ознакою**, що полягає у виділенні міжнародних актів, які об'єктом регулювання мають різні сфери. Так серед них можна виділити акти, які визначають принципи виборів (Загальна Декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт

про громадянські та політичні права (1966 р.), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) тощо) чи визначають стандарти проведення самих виборчих кампаній. Зокрема, в такому аспекті можна виділити міжнародні виборчі стандарти передвиборної агітації та висвітлення засобами масової інформації (ЗМІ) виборчих кампаній. В цьому плані слід назвати Рекомендацію CM/REC (2007)15 Комітету Міністрів країнам-членам Ради Європи щодо висвітлення виборів засобами масової інформації, що була ухвалена Комітетом Міністрів 7 листопада 2007 р. на 1010-му засіданні заступників міністрів [9]; які стосуються фінансування виборів – Рекомендація Rec (2003) 4 Комітету Міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» від 8 квітня 2003 року [10, с. 481–485] тощо.

По-четверте, **в залежності від дії щодо певного кола осіб** розрізняють загальні міжнародні виборчі стандарти, що стосуються невідзначеного кола суб'єктів, та міжнародні виборчі стандарти, які стосуються окремих суб'єктів виборчого процесу. До числа перших відноситься більшість міжнародних актів, які регулюють питання виборів. Зокрема до їх числа ми можемо віднести Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Документ Копенгагенської наради конференції з людського виміру НБСЕ, Кодекс належної практики у виборчих справах, Декларацію про критерії вільних і справедливих виборів та цілий ряд інших міжнародних актів. Що ж стосується міжнародних виборчих стандартів, які регулюють статус окремих суб'єктів виборчого процесу, то вони визначені, наприклад, Декларацією про участь жінок у виборах, що ухвалена Венеціанською Комісією на 67 пленарній сесії (Венеція, 9-10 червня 2006 року), яка регулює статус жінок у виборчих кампаніях [10, с. 83] та цілий ряд Рекомендацій Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи: Рекомендацію R (85) 2 про правовий захист від дискримінації за ознакою статі, Рекомендацію R (96) 5 про створення балансу між роботою і сімейним життям і Рекомендацію R (98) 14 про застосування комплексного підходу до проблеми рівності між чоловіками і жінками, Рекомендацію 1229 (1994) про рівність прав жінок і чоловіків; Рекомендацію 1269 (1995) про досягнення реального прогресу в галузі прав жінок протягом 1995 року, Рекомендацію 1413 (1999) про рівне представництво в політичному житті та Рекомендацію Rec (2003) 3 про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних і суспільних рішень [10, с. 486–492].

Прикладом міжнародних виборчих стандартів за суб'єктивною ознакою є також стандарти, які визначають статус меншин, осіб з обмеженими фізичними можливостями, внутрішньо переміщених осіб і біженців, спостерігачів на виборах. В останньому випадку слід назвати Декларацію загальних принципів неупартійного спостереження за виборами громадськими організаціями та Кодекс поведінки неупартійних громадських спостерігачів [4, с. 389-409].

По-п'яте, за **зовнішньою формою закріплення** міжнародні виборчі стандарти класифікуються на такі, що закріплені у:

Деклараціях – Загальна декларація прав людини, Декларація про участь жінок у виборах, Інтерпретативна декларація про стабільність виборчого законодавства [4, с. 177], Декларація загальних принципів неупартійного спостереження за виборами громадськими організаціями, Декларація про критерії вільних і справедливих виборів;

- міжнародних пактах – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та ін.;

- конвенціях – Конвенція про політичні права жінок, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації тощо;

- рекомендаціях – Рекомендація R (99) 15 Комітету Міністрів Ради Європи «Про висвітлення в засобах масової інформації виборчих кампаній», Рекомендація Rec (2001) 19 Комітету Міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті» [10, с. 472–480], Рекомендація Rec (2003) 4 Комітету Міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній», Рекомендація Rec (2003) 3 Комітету Міністрів Ради Європи «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних і суспільних рішень», Рекомендація R (85) 2 Комітету Міністрів Ради Європи «Про правовий захист від дискримінації за ознакою статі» та ін.;

правилах – Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів тощо;

кодексах – Кодекс поведінки неупартійних громадських спостерігачів, Кодекс належної практики щодо політичних партій, Кодекс належної практики у виборчих справах;

протоколах – Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Додатковий протокол до Європейської соціальної хартії та ін.;

резолуціях – Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 46/137 «Про підвищення ефективності принципу періодичних і чесних виборів» [11, с. 193–196], Резолюція 1320 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про Кодекс належної практики у виборчих справах» тощо;

висновках – Висновок щодо проекту Конвенції АОВЦСЕ про виборчі стандарти, виборчі права і свободи, прийнятий Венеціанською Комісією на її 58 Пленарній сесії (Венеція, 12-13 березня 2004 р.) [4, с. 181-201], Висновок щодо потреби Кодексу належної практики у сфері фінансування виборчих кампаній, прийнятий Радою з демократичних виборів на її 37 засіданні (Венеція, 16 червня 2011 р.) та Венеціанською Комісією на її 87 Пленарній сесії (Венеція, 17-18 червня 2004 р.) [4, с. 323-371] тощо;

доповідях – Доповідь про скасування обмежень права голосу на загальних виборах, схвалена Венеціанською Комісією на її 61 Пленарній сесії (Венеція, 3-4 грудня 2004 р.) [4, с. 202-212], Доповідь про виборчі бар'єри та інші характеристики виборчих систем, які перешкоджають доступу партій до парламенту, прийнята Радою з демократичних виборів на її 32 засіданні (Венеція, 11 березня 2010 р.) та Венеціанською Комісією на її 82 Пленарній сесії (Венеція, 12-13 березня 2010 р.) [4, с. 244-259], Доповідь про часові рамки та перелік політичних критеріїв оцінки виборів, прийнята Радою з демократичних виборів на її 34 засіданні (Венеція, 14 жовтня 2010 р.) та Венеціанською Комісією на її 84 Пленарній сесії (Венеція, 15-16 жовтня 2010 р.) [4, с. 284-290], Доповідь про виявлення можливих виборчих фальсифікацій на основі кількісних даних, прийнята Радою з демократичних виборів на її 35 засіданні (Венеція, 16 грудня 2010 р.) та Венеціанською Комісією на її 85 Пленарній сесії (Венеція, 17-18 грудня 2010 р.) [4, с. 291-322] та ін.;

інших міжнародних актах таких, наприклад, як Документ Копенгагенської наради конференції з людського виміру НБСЕ від 29 червня 1990 року, Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Європейська соціальна хартія (1961 року) та переглянута Європейська соціальна хартія (1996 року) тощо.

По-шосте, в залежності від того, в якому міжнародному акті закріплені ті чи інші виборчі стандарти, їх класифікують **за юридичною значимістю** на формально обов'язкові (зобов'язальні) та рекомендаційні міжнародні виборчі стандарти. Як зазначає Ю. Ключковський: «Правова природа і роль міжнародних стандартів, їх вплив на регулювання відповідних правовідносин істотно залежать від типу міжнародно-правових актів, якими вони встановлені. Такі стандарти містяться як у міжнародних (багатосторонніх) договорах, так і в актах (резолуціях, рекомендаціях, деклараціях, коментарях) міжнародних міжурядових організацій, рішеннях (правових позиціях) міжнародних судових установ. Це стосується не лише найбільш розвинутої системи стандартів у сфері прав людини, але й

усієї категорії міжнародних правових стандартів. Відповідно існують два види правових положень, в яких фіксуються стандарти, – зобов'язальні та рекомендаційні («авторитетні»)» [8, с. 31].

Правова природа міжнародних виборчих стандартів обов'язкового характеру характеризується тим, що вони визначаються багатосторонніми міжнародними договорами і виступають обов'язковими до виконання угодами. Прикладами обов'язкових міжнародних актів, в яких закріплені виборчі стандарти, є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, обов'язковість виконання якого визначається й ст. 40, яка передбачає, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати доповіді про заходи, які вони вживають для запровадження в життя прав, визнаних у цьому Пакті, і про прогрес, досягнутий у використанні цих прав [3, с. 36-58], а також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 57 якої визначає, що при одержанні запиту від Генерального Секретаря РЕ держава-учасниця подає роз'яснення щодо того, яким чином її внутрішнє право забезпечує ефективне виконання кожного з положень Конвенції [12].

Міжнародні правові акти рекомендаційного характеру за своєю природою не мають загальнообов'язкового характеру. Хоча виходячи із статусу та авторитету тих, міжнародних інституцій, які стоять у витоків їх формування, значення проголошених у них міжнародних виборчих стандартів достатньо високе і їх невиконання чи неналежне виконання має своєю реакцією осуд такої поведінки відповідної держави міжнародною громадськістю. В цілому викладені в таких актах виборчі стандарти спрямовані на демократизацію виборчого законодавства тієї чи іншої країни, приведення його до єдиного еталону демократичного формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування. Виходячи з цього міжнародні акти рекомендаційного характеру, як правило, беруться країнами до уваги і вони отримали назву «м'яке право». Як зазначає Ю. Ключковський: «М'яке право» є відносно новим феноменом; встановлені такими актами міжнародні стандарти є породженням міжнародного права ХХ ст. Природа норм «м'якого права» неоднорідна, хоча це, як правило, положення, що містяться в актах, прийнятих органами міжнародних організацій, зокрема ООН, Міжпарламентського союзу, Ради Європи, ОБСЄ та ін., а також утвореними ними органами (організаціями), як Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія), Бюро з демократичних інституцій і прав людини (БДІПЛ), Група держав проти корупції (GRECO) і низка інших. Зазначені акти не підлягають ратифікації державами-членами» [8,

с. 32]. В той же час як стверджують фахівці, «м'яке» право відіграє величезну роль у тлумаченні стандартів, які мають юридично обов'язкову силу, або й навіть у формуванні міжнародного звичаєвого права» [13, с. 18].

До числа актів, які містять міжнародні виборчі стандарти рекомендаційного характеру слід віднести Загальну декларацію прав людини, Документ Копенгагенської наради з людського виміру НБСЕ 1990 р., Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та багато інших актів. Також коли ми говоримо про «м'яке право» не слід залишати поза увагою і Рішення Європейського Суду з прав людини. Зважаючи на те, що норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод сформульовано здебільшого в абстрактній формі, в літературі правильно стверджується, що справжній зміст правових положень конституюється лише після їх тлумачення і застосування Європейським судом [14, с. 358]. Таким чином Рішення ЄСПЛ містять в собі основоположні принципи та правові позиції, які, разом з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, складають основу європейського права захисту прав людини. Для України, як для держави, яка на конституційному рівні закріпила європейську ідентичність та європейський курс, застосування таких правових позицій в національній правовій системі є важливим з точки зору впровадження у національну практику державотворення виборчих стандартів і відповідає приписам прийнятого у 2006 році Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [15].

По-сьоме, за **галузевою приналежністю** міжнародні виборчі стандарти охоплюються сферою міжнародного права, в той же час вони тяжіють до предмету регулювання конституційного права, інколи фінансового, адміністративного та інших галузей права.

По-восьме, за **структурою** міжнародні виборчі стандарти бувають прості і складні. Прості міжнародні виборчі стандарти спрямовані на врегулювання окремих аспектів виборів, наприклад, участі жінок у виборчих кампаніях (Декларація про участь жінок у виборах) чи статусу спостерігачів на виборах (Доповідь про міжнародно визнаний статус спостерігачів на виборах). В той час як складні міжнародні виборчі стандарти визначають демократичні еталони широкого спектру проблем формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування – це, наприклад, Кодекс належної практики у виборчих справах, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, які доволі

широко на міжнародному рівні регулюють права громадян брати участь у веденні державних справ, голосувати і бути обраним і зобов'язують держави незалежно від форми державного правління гарантувати громадянам забезпечення цих прав.

По-дев'яте, за **ступенем визначеності змісту** міжнародні виборчі стандарти бувають основні та додаткові, уточнюючого характеру. Так, наприклад Кодекс належної практики у виборчих справах визначає основні європейські принципи організації вільних та демократичних виборів, розкриває такі засади виборчого права, як загальне та рівне виборче право, вільні та прямі вибори, таємне голосування і регулярне проведення виборів. Натомість документами уточнюючого характеру по відношенню до Кодексу виступають Доповідь про скасування обмежень права голосу на загальних виборах, Доповідь про виборчі бар'єри та інші характеристики виборчих систем, які перешкоджають доступу партій до парламенту, Доповідь про виявлення можливих виборчих фальсифікацій на основі кількісних даних та ін. Також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права виступає основним документом по відношенню до Загального коментаря Комітету ООН з прав людини до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який має додатковий, уточнюючий характер.

Міжнародні акти уточнюючого характеру витікають із міжнародних міждержавних багатосторонніх договорів, які виступають базовими у сфері формування міжнародних виборчих стандартів, і вони містять уточнюючі стандарти поведінки суб'єктів міжнародних угод. Доволі часто такими виступають і рішення Європейського суду з прав людини, які, як ми уже писали за своєю природою є актами тлумачення Судом норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод й Протоколів до неї стосовно обставин конкретної справи, ставленням Суду до певної правової проблеми, що виникла у зв'язку з розглядом фактичних обставин поданої скарги і таким чином рішення Європейського суду з прав людини виступають актами уточнюючого характеру щодо розуміння міжнародних виборчих стандартів, визначених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод й Протоколу № 1 до неї.

Висновки. Отже, міжнародні виборчі стандарти можна класифікувати за критерієм характеристики міжнародних актів, в яких вони закріплені, зокрема:

І) в залежності від правової природи та спеціалізації міжнародних актів, в яких містяться міжнародні виборчі стандарти, вони поділяються на: 1) стандарти загального характеру, 2) стандарти спеціалізованого характеру, які являють собою чисто стандарти у сфері виборів;

II) по дії в просторі на: 1) універсальні міжнародні виборчі стандарти, які діють у всьому світі, 2) регіональні міжнародні виборчі стандарти, сфера дії яких обмежується країнами певних географічних регіонів;

III) за номенологічно-об'єктною ознакою на: 1) міжнародні виборчі стандарти принципів виборів, 2) міжнародні виборчі стандарти фінансування виборів, 3) міжнародні виборчі стандарти передвиборної агітації (висвітлення засобами масової інформації виборчих кампаній) тощо;

IV) залежно від дії щодо певного кола осіб розрізняють: 1) міжнародні виборчі стандарти, що стосуються невизначеного кола суб'єктів, 2) міжнародні виборчі стандарти, які стосуються тільки окремих суб'єктів виборчого процесу;

V) за юридичною значимістю: 1) формально обов'язкові міжнародні виборчі стандарти, 2) рекомендаційні міжнародні виборчі стандарти (так зване «м'яке» право);

VI) за галузевою приналежністю – на конституційно-правові, фінансово-правові, кримінально-правові та ін.;

VII) за зовнішньою формою закріплення – на ті міжнародні виборчі стандарти, що фіксуються у: 1) деклараціях, 2) міжнародних пактах, 3) конвенціях, 4) рекомендаціях, 5) висновках, 6) кодексах тощо;

VIII) за ступенем визначеності змісту: 1) основні, 2) додаткові, уточнюючого характеру;

IX) за структурою: 1) прості, 2) складні.

Зазначимо, що охарактеризована нами вище характеристика міжнародних виборчих стандартів є загальною, вона не виключає інших їх різновидів, що пов'язано з різноплановою правовою природою зазначених стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини / Права людини. Міжнародні договори України : декларації, документи / упоряд. Ю.К. Качуренко. Київ 1992. С. 18–24.
2. Перший протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: від 20 березня 1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_535 (дата звернення: 20.10.2022).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права / Права людини. Міжнародні договори України : декларації, документи / упоряд. Ю.К. Качуренко. Київ. 1992. С. 36–58.
4. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії. Вид. 3-є, випр. і доповн. / За ред. Ю. Ключковського. В 2-х част. Ч. 2. Київ. 2016. 500 с.
5. Документ Копенгагенського совещання Конференції по человеческому измерению

СБСЕ: от 29 июня 1990 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082 (дата звернення: 14.10.2022).

6. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за заг. ред. Радченка Є.В. Київ. 2003. 258 с.
7. Київець О.В. У пошуках міжнародного права: переосмислюючи джерела: монографія. Кам'янець-Подільський, 2011. 480 с.
8. Ключковський Ю. Правова природа та зміст міжнародних виборчих стандартів / Український часопис конституційного права. 2018. № 2. С. 27–41.
9. Рекомендація CM/REC (2007)15 Комітету Міністрів країнам-членам Ради Європи щодо висвітлення виборів засобами масової інформації URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-cm-rec-2007-15-komitetu-ministriv-krayinam-chlenam-rady-yevropy-shhodo-vysvitlennya-vyboriv-zasobamy-masovoyi-informatsiyi/> (дата звернення: 14.10.2022).
10. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. Київ, 2009. 500 с.
11. Повышение эффективности принципа периодических и подлинных выборов: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН № 46/137 / Международные избирательные стандарты: сборник документов / отв. ред. А.А. Вешняков; науч. ред. В.И. Лысенко. М. 2004. С. 193–196.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення : 14.10.2022).
13. Застосування міжнародних стандартів: посібник для національних спостерігачів за виборами; ред. М.-К. фон Гумпенберг. Страсбург; Тбілісі: Рада Європи, 2013. 109 с.
14. Рабінович П. Рішення Європейського суду з прав людини: до характеристики концептуально-методологічних засад їх обґрунтування / Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 1991. № 1. С. 357–361.
15. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 14.10.2022).